

Тијана В. Речевић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

УТИЦАЈ ХРВАТСКОГ УЛАСКА У НАТО И ЕВРОПСКУ УНИЈУ НА БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА

Сажетак

Чланство у НАТО-у и Европској унији је Хрватској донело нова права и обавезе на пољу безбедности, што се одразило на безбедност читавог Балкана. У анализи ових последица аутор полази од две теорије копенхашке школе безбедности: теорије регионалних безбедносних комплекса (ТРБК) и секторског приступа безбедности. Проматрањем безбедносне архитектуре Балкана кроз ТРБК, дошло се до закључка да је Балкан део европског безбедносног комплекса унутар кога, због неједнаког успеха у евроатлантским интеграцијама, постоји и Западни Балкан као својеврстан регионални безбедносни поткомплекс. Како нерешени посткомфликтни проблеми нису нестали чланством у НАТО-у и Европској унији, Хрватска није „отишла“ са Западног Балкана, већ се данас налази на пресеку две безбедносне заједнице, једне зреле и једне незреле. Ипак, позиција Хрватске на Балкану јесте ојачана, што представља безбедносни изазов за сваки од пет сектора безбедности. Будући да све преостале балканске земље желе у Европску унију, а већина и у НАТО, да ли ће се овај изазов претворити у претњу или у шансу зависи од тога да ли ће Хрватска употребити или злоупотребити своју нову позицију.

Кључне речи: *Хрватска, Балкан, НАТО, Европска Унија, Западни Балкан, безбедносна заједница, регионални безбедносни комплекс, сектори безбедности*

УВОД

Један од првих повода за озбиљну дебату у међународним односима након краја Хладног рата одиграо се на Балкану, или тачније, на простору бивше Југославије. Простор који је од самог настанка сматран „буретом барута“ и „болесником у Европи“ изашао је из Хладног рата са наслеђем нових подела које су сачекале први моменат да потенцијално кризно жариште претворе у један од најгорих грађанских ратова у историји и створе проблеме који ни до данас нису решени. Ови проблеми су Балкан и Европу ставили на половине једне вредносне скале, где „европски пол“ означава све што је модерно, уједињено и развијено, док је „балкански пол“ остао резервисан за заостало, разједињено, па и претеће. Сходно овој дихотомији, у доброј мери заснованој на предрасудама и недовољном познавању самог Балкана, што је нека земља „мање балканска“ то је „више европска“, па је циљ балканских земаља да се ослободе негативног балканског предзнака. Картом за „бег са Балкана“ најчешће се сматра чланство у НАТО-у и Европској унији, будући да се тиме постаје делом европске, односно, евроатлантске безбедносне заједнице демократских држава.

Регионални приступ усвојен према државама бивше Југославије који је требало да уважи специфичне проблеме са којима су оне суочене, стабилизује овај простор и оживи регионалну сарадњу, довео је до дискурзивне изградње региона „Западног Балкана“, својеврсног „Балкана Балкана“. Седам балканских земаља које су подведене под овај појам, настојале су да кроз међусобну сарадњу победе у међусобној трци за што бржим чланством у Европској унији, а већина и за чланством у НАТО-у. Република Хрватска је прва остварила тај циљ, будући да је 2009. године ушла у НАТО, а 2013. године и у Европску унију. Како постоји изразита безбедносна међуповезаност балканских, а посебно западнобалканских земаља, оваква промена је у многоме утицала на безбедност читавог региона. Анализа већ видљивих, али и могућих последица хрватског чланства у НАТО-у и Европској унији по безбедност Балкана, може разјаснити на који начин права и обавезе преузете чланством у овим међународним организацијама мењају безбедносну архитектуру и динамику на Балкану. Корисност овакве анализе је велика и због тога што је хрватски пример само први у предстојећем низу, имајући у виду да све преостале балканске земље имају чланство у Европској унији као кључни стратешки циљ, а већина жели и у НАТО.

Овај рад полази од теоријских приступа копенхашке школе безбедности и нуди на њима засновану анализу релевантне правне регулативе и актуелних догађаја. У првом делу рада су кроз теорију регионалних безбедносних комплекса анализиране промене до којих је дошло у безбедносној архитектури Балкана хрватским чланством у НАТО-у и Европској унији. Други део рада посвећен је секторском прегледу већ видљивих, али и могућих последица ове промене по безбедност региона, који уважава поделу на војну, политичку, економску, социјеталну и еколошку безбедност. Дакле, циљ овог рада је да помогне у стварању јасније представе о размерама, структури и правцу утицаја хрватског учлањења у Европску унију и НАТО на безбедност Балкана.

ХРВАТСКА У БЕЗБЕДНОСНОЈ АРХИТЕКТУРИ БАЛКАНА

Безбедносна архитектура Балкана

Једну од првих, а свакако и најзначајних теорија за изучавање регионалне безбедности понудио је Бери Бузан, припадник копенхашке школе безбедности, у књизи „Људи, државе и страх“⁽¹⁾ из 1983. године. Ова теорија полази од претпоставке да претње брже савладавају краће него дуже раздаљине, те да је кључна безбедносна динамика смештена у „регионалним безбедносним комплексима“ који представљају „групе држава чији су примарни безбедносни интереси толико уско повезани да се њихове националне безбедности не могу реалистично разматрати одвојено“.⁽²⁾ Важно је напоменути да регионални безбедносни комплекси представљају аналитичке алатке одређене према критеријумима истраживача, а не географске или било какве друге датости. Ипак, то не оставља простор за произвољност, јер, да би нека група држава била означена као регионални безбедносни комплекс у оквирима ове теорије потребно је да постоји изразита безбедносна међузависност њених јединица, као и одређена безбедносна аутономија у односу на окружење.⁽³⁾ Будући да се изглед Балкана, а и његовог окружења немало пута мењао, теорија регионалних безбедносних комплекса

1) Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf, Brighton, 1983, стр. 105.

2) *Ibid*, стр. 106.

3) Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, стр. 48.

омогућава веома корисну анализу његове безбедносне архитектуре и динамике јер уважава промене до којих долази како у структури, тако и у границама региона. Таква анализа може бити посебно корисна када нека балканска земља уђе у Европску унију или НАТО, с обзиром на важност тих актера за безбедност читавог Балкана. Најскорији пример је Република Хрватска, која је 2009. године постала чланица НАТО-а, а 2013. године ушла и у Европску унију, и тиме још једном изменила безбедносну архитектуру Балкана.

Тешко је пронаћи период у коме је Балкан имао релативно аутономну безбедносну динамику, већ је кроз готово читаву историју безбедност на Балкану првенствено зависила од међусобних односа великих сила и њихових односа са балканским земљама. Најпре је био колонија отоманске империје, касније подељен ратним савезништвима, а потом и хладноратовским блоковима. Осим у периоду Балканских ратова када је безбедносна ситуација највећим делом била у рукама балканских земаља, иако под снажним утицајем спољних актера, безбедносна динамика на Балкану никада није биле довољно самостална да би се Балкан сматрао посебним регионалним безбедносним комплексом. Слична ситуација је и данас, с обзиром на то да су НАТО и Европска унија још крајем прошлог века показале да Балкан неће препустити самом себи, а ни другима.

Међу девет регионалних безбедносних комплекса које Бузан и Вејвер издвајају, наведен је и европски безбедносни комплекс који обухвата Европу у целости. Балкан данас свакако припада овом регионалном безбедносном комплексу, како географски, тако и политички, будући да се под Европом у овом смислу најчешће подразумева Европска унија.⁴⁾ Међутим, иако су све балканске земље европски оријентисане, тек је половина ушла у Европску унију и преузела права и обавезе које намеће Заједничка безбедносна и одбрамбена политике Европске уније. То значи да је безбедносна политика већ учлањених земаља пресудно одређена безбедносном политиком Европске уније, док остале балканске земље остају превасходно оптерећене безбедносним проблемима ужег, неинтегрисаног дела региона. Различит успех у евроинтеграцијама је, отуда, најважнија линија поделе за тренутну безбедносну динамику на Балкану, а будући да је Европска унија још увек изразито зависна од НАТО-а у војном смислу, ова линија се може назвати и евроатлантском.

4) *Ibid*, стр. 378.

Након ратних и политичких дешавања са краја прошлог и почетка овог века, било је јасно да ће балканске земље различитом брзином и различитим путем ући у Европску унију и НАТО. Део Балкана оптерећен конфликтним наслеђем рата у Босни и сукоба на Косову, морао је првенствено да се избори са безбедносним проблемима који су последица тих дешавања. Нерешени територијални спорови, миграциони проблеми и постконфликтне трауме само су неки од безбедносних проблема који су учинили овај простор својеврсним „Балканом Балкана“ и отежали његову стабилизацију. Овакво стање је брзо добило формулацију и формализацију кроз регионални приступ Европске уније према „Западном Балкану“, како се овај простор назива од 1999. године. Списак његових земаља састављен је на основу два политичка критеријума – конфликтног наслеђа и неинтегрисаности у Европску унију. Западни Балкан тако представља својеврсни „регионални безбедносни поткомплекс“ у оквиру европског безбедносног комплекса.⁵⁾ Регионалне безбедносне поткомплексе одликују „карактеристични обрасци безбедносне међузависности“⁶⁾ који су уплетени у шири образац који одређује комплекс у целини. Чињеница да је Европска унија „градитељ“ региона Западног Балкана, а и да су политичке елите на Западном Балкану окренуте ка Европској унији, показује да је разматрање безбедности на Западном Балкану неодвојиво од европске, односно, евроатлантске безбедносне политике, те да Западни Балкан представља својеврстан регионални безбедносни поткомплекс у оквиру европског безбедносног комплекса у коме су и Грчка, Бугарска, Румунија, а сада и Хрватска.

Циљ регионалног приступа Европске уније је био да помогне земљама Западног Балкана да превазиђу наслеђе прошлости и интегришу се у Европску унију, односно да се ослободе онога што их је учинило безбедносним поткомплексом. Како је Хрватска ушла у Европску унију и тиме изгубила западнобалканску *differentia specifica*, отвара се низ питања о новој безбедносној структури овог простора. Да ли уласком у Европску унију нека земља заиста раскида са својом конфликтном прошлошћу и са њом повезаним безбедносним проблемима? Какве је последице чланство у Европској унији произвело по позицију Хрватске на Западном Балкану? Да ли је њена позиција ојачана или је, пак, Хрватска отишла са Западног Балкана и од његових безбедносних проблема? Корисност овакве анализе је велика и због тога што је хрватски пример само

5) *Ibid*, стр. 51.

6) *Ibid*.

први у предстојећем низу, имајући у виду да све државе Западног Балкана имају чланство у Европској унији као кључни стратешки циљ.

Хрватска у две безбедносне заједнице

Сваки регионални безбедносни комплекс, а тиме и поткомплекс, има своју форму која је одређена обрасцима пријатељства и непријатељства унутар њега. У зависности од тога колико је избијање рата могуће и очекивано, градацијски се разликују три типа комплекса: конфликтна формација, безбедносни режим и безбедносна заједница. Безбедносну заједницу, као најразвијенији тип, Карл Дојч дефинише као „групу људи који су интегрисани“⁷⁾ а под интеграцијом подразумева „стварање осећаја заједнице на одређеној територији као и институција и пракси довољно снажних и распрострањених да дугорочно изграде уверљива очекивања мирољубиве промене свог становништва“⁸⁾ Безбедносна заједница, на основу дате дефиниције, подразумева очекивање да ће сви спорови у једном региону бити решени мирним путем кроз институционализоване процедуре које искључују могућност избијања насиља, односно рата. Европска унија данас представља најчвршћу, амалгамирану безбедносну заједницу у којој се државе одричу дела свог суверенитета у име неког заједничког идентитета.⁹⁾ Како је степен преклапајућег чланства Европске унију и НАТО-а у Европи велики, а Заједничка безбедносна и одбрамбена политика Европске уније у сагласности са правима и обавезама које проистичу из чланства у НАТО-у, ова безбедносна заједница се често означава и као евроатлантска. Међутим, како све балканске земље нису у Европској унији, а ни у НАТО-у, намеће се питање да ли је и Западни Балкан безбедносна заједница?

Силе које су донеле „крај историје“ покушале су да донесу и крај сукобима на овом простору и тиме реше безбедносни проблем Балкана, али и читаве Европе. Неизбежне интервенције и притисци спољних актера, пре свих НАТО-а и Европске уније, имале су задатак да „европеизују“ Балкан како би спречиле „балканизаци-

7) Karl Deutsch et. al, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Greenwood Press Publishers, New York, 1957, стр. 378.

8) *Ibid.*

9) Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012, стр. 119.

ју“ Европе.¹⁰⁾ Пресудну улогу у изградњи безбедносне заједнице на Западном Балкану су отуда имали спољни актери који су, занимљиво, и сами настали након великих ратова у сличним условима политичке и социјалне кризе. Стратегија коју су обе организације усвојиле је, најпре, политика условљавања. Шаргарепа за земље Западног Балкана је чланство у водећим западним организацијама, а штап до шаргарепе су захтевне свеобухватне реструктурирације. Овај „да, али“ начин дисциплиновања је створио неку врсту меке хегемоније западних земаља над балканским земљама, у којој су друге биле спремне да учине готово све да би повећале своје шансе за пријем међу прве. Други важан инструмент политике је регионални приступ. ЕУ је кроз Пакт за стабилност Југоисточне Европе, Споразум о стабилизацији и придруживању и низ других докумената препознала да је „без обзира на различит пут у интеграцијама, регионална сарадња битан критеријум за све државе Западног Балкана“.¹¹⁾ Иако НАТО експлицитно не захтева регионалну сарадњу, такође даје предност оним државама које улажу напоре у сарадњу са својим регионалним суседима, попут подршке коју пружа Јадранској групи. Била хегемонистичка или алтруистичка, улога ЕУ и НАТО-а у изградњи безбедносне заједнице на Западном Балкану је дала одређене резултате.

Најупечатљивији напредак је постигнут у повезивању политичких елита земаља Западног Балкана. Врхови држава показују растућу политичку одлучност за интензивирањем међусобне сарадње, па је на Западном Балкану дошло до стварања „елитне безбедносне заједнице“.¹²⁾ Фокус на највише нивое држава, њихове политичке елите, међутим, представља најнижи ниво изградње безбедносне заједнице јер је таква сарадња највећим делом резултат усаглашавања политичких одлука са стандардима наметнутим споља. Политичке елите на Западном Балкану, с тога, регионалну сарадњу виде пре као процедуралну препреку до обећаног чланства него као приоритетан проблем који тражи истинско и коначно решење. Колико суштина касни за формом, види се чим дође до битнијих проблема између балканских земаља, попут спора око Пиранског залива између Хрватске и Словеније, када је опет била

10) Предраг Симић, 2013. „Извештај Карнегијеве задужбине за међународни мир о балканским раговима из 1914. и 1996. године“, *Историјски записи*, Историјски институт Црне Горе, Подгорица, бр. 1-2/2013, стр. 131.

11) European Commission, *Regional cooperation in the western Balkans, A policy priority for the European Union*, Internet, ec.europa.eu/enlargement/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf, 20/04/2015.

12) Emilan Kavalski, *Extending the European Security Community, Constructing Peace in the Balkans*, Tauris Academic Studies, London and New York, 2007, стр. 19.

неопходна директна дипломатска интервенција чланица НАТО-а и Европске уније. Ипак, смер промена „од дела ка уверењима“ је прилично успешан на првом кораку – покретању политичке иницијативе и конкретних акција у изградњи регионалне сарадње. Остаје, међутим, да се види да ли је ово аутоматски довело и до успеха на другом кораку – изградњи заједничког идентитета међу члановима заједнице.

Успешно изграђена безбедносна заједница подразумева да се људи идентификују са онима с којима су раније били на супротним странама, да међу становништвом држава у региону владају односи међусобног поверења, добросуседске наклоности и, коначно, осећање регионалног идентитета. Међутим, ако су и претходни подаци о напретку у сарадњу међу елитама деловали охрабрујуће, управо овај корак представља главну препреку у изградњи ефикасне безбедносне заједнице на Западном Балкану. Становништво седам западнобалканских земаља ратује сећањима, живи у односима неповерења, страха и предрасуда. Још увек превелики број избеглица и интерно расељеног становништва без перспективе за повратком, али и са малом перспективом за потпуном инклузијом свакодневно опомиње на то. Становници доживљавају најближе суседне државе као изворе претњи, а удаљеније везе, попут европских, америчких и руских, као заштитничке, те тешко да има наде за скорије сазревање безбедносне заједнице на овим просторима.¹³⁾ У ситуацији у којој највећи број грађана са територије Западног Балкана на питања о стању сукоба у региону одговора са „решени, али неуспешно“, опасност олаког занемаривања изградње регионалног идентитета је превелика.¹⁴⁾ Неодговорно понашање политичких елита, пре свега, одвешће у зачаран круг растућег национализма, једностраног тумачења историје, па и тежње за ревизионизмом у региону. Уништавање ћириличних табли у Вуковару, неоусташтво и све већи број ултранационалистичких организација, па и странака, показују да овај процес већ узима маха.

Пресек стања на пољу безбедности Западног Балкана на основу испитаних критеријума показује да су почетни кораци у успостављању безбедносне заједнице пређени. До нових сукоба већих размера није дошло, владе признају суседне владе као релевантне актере и повећан је број регионалних иницијатива на политичком, економском и безбедносном плану. Повезивање политич-

13) Rebecca J. Cruise and Suzette R. Grillot, „Regional Security Community in the Western Balkans: A Cross-Comparative Analysis“, *Journal of Regional Security*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, бр. 1/2013, стр. 14.

14) *Ibid*, стр. 17.

ких елита, међутим, није аутоматски довело до аналогног процеса на нивоу шире јавности. Ипак, иако грађани не виде све суседне државе као пријатеље у блиској будућности, највећи број грађана ни рат не види као могућност.¹⁵⁾ С тога, ако узмемо смањено насиље као објективан критеријум, и ставове грађана у демократским државама као субјективан критеријум за оцену могућности избегања нових сукоба на Западном Балкану, утврдићемо да безбедносна заједница на овом простору постоји. Ова седмочлана безбедносна заједница је, међутим, тек у настајућој фази, далеко од зрелости и самосталности.

Хрватска је уласком у Европску унију постала чланица и њене безбедносне заједнице, па би требало да је изгубила западно-балканску *differentia specifica*. Испоставило се, ипак, да нерешени постконфликтни проблеми са којима је суочена у региону нису тиме нестали, односно да је безбедност Хрватске и даље уско везана за Западни Балкан. Да и Европска унија има такав став може се закључити из актуелних дешавања, попут Берлинског самита и из изјава европских званичника у којима се под Западним Балканом и даље подразумева Хрватска, а конкурентски називи попут „*Restern Balkans*“ или „*Western Balkans six*“ не узимају маха. Тиме је у Хрватској дошло до преклапања две безбедносне заједнице – једне зреле и једне незреле. Чак и да се осталих шест земаља учлани у Европску унију, Западни Балкан ће због конфликтног наслеђа остати безбедносни поткомплекс у оквиру ширег европског безбедносног комплекса као део који је „мање безбедан“ од остатка европске безбедносне заједнице.

Ово преклапање безбедносних заједница значи да ће Хрватска, као и свака следећа држава региона која постане чланица Европске уније, морати да се једнако, па и превасходно, бави безбедносним проблемима Западног Балкана као и онима у Европској унији. Пример Западног Балкана показује како се једном изграђен регион, иако је могуће, тешко и споро мења и деконструише. Са друге стране, тиме што је прва земља Западног Балкана која и у европској безбедносној заједници, Хрватска је добила својеврсно признање да је у превазилажењу ових проблема отишла даље од осталих, што је ојачало њену позицију у региону. Хрватски државни врх настоји да искористи овакву позицију, иако истовремено користи сваку прилику и да се огради од Западног Балкана. Анализом актуелне спољнополитичке праксе Хрватске, могло би се рећи да Хрватска настоји да буде лидер у региону коме не жели да припада.

15) *Ibid*, стр. 18.

СЕКТОРСКА АНАЛИЗА УТИЦАЈА ХРВАТског УЛАСКА У НАТО И ЕВРОПСКУ УНИЈУ НА БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА

Анализа утицаја хрватског чланства у НАТО-у и Европској унији у овом раду полази од секторског приступа безбедности који представља још једну од основних теоријских идеја копенхашке школе безбедности. Према аналитичком оквиру који овакав приступ нуди, постоји пет сектора безбедности: војни, политички, економски, социјетални и еколошки.¹⁶⁾ Покушај да се изврши што прецизнија секторска анализа може да помогне у стварању јасније представе о размерама, структури и правцу утицаја хрватског учлањења у НАТО и Европску унију на безбедност Балкана, иако непрекидно и неповратно преливање изазова, ризика и претњи из једног у други безбедносни сектор отежава њихово прецизно раздвајање.

Чланство у НАТО-у

Како је НАТО највећи војно-политички савез данашњице, пријем Хрватске у пуноправно чланство 2009. године је првенствено утицао на *војну* и *политичку* безбедност региона. Наравно, посредно су настале последице и у економском, социјеталном и еколошком сектору, али њихова размера није велика да би биле обухваћене обимом овог рада.

Војна безбедност представља тежњу да се територијални интегритет и суверенитет државе заштите од претњи које могу долазити од других држава или недржавних актера.¹⁷⁾ Уласком у НАТО, Хрватска је постала део НАТО система колективне одбране и система одговора на кризе који је тиме обухватио већину балканских земаља, будући да је истовремено примљена и Албанија, уз већ учлањене Грчку, Мађарску, Румунију, Бугарску и Турску. Безбедносне гаранције које носи чланство у НАТО систему колективне одбране несумњиво су ојачале војну позицију Хрватске у региону. Хрватска је постала део великог евроатлантског система у којем, без обзира на то што је мала земља, може имати свој глас и утицај. Угрожавање безбедности било које чланице сматра се угрожавањем читаве Алијансе, па питања која нека чланица сматра важним за своју безбедност, постају легитимна питања и за НАТО. Сходно

16) Bary Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf, Brighton, 1983, стр. 75.

17) Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012, стр. 129.

томе, упућивање било какве оружане претње Хрватској, а камоли оружани сукоб, не може бити озбиљније разматрано од стране неке земље региона, мада тако нешто није ни очекивано. Треба нагласити да је пријем Хрватске био геостратешки значајан и за НАТО због специфичног положаја Хрватске на Јадранском јер се НАТО тиме проширио на позиције које су важне за контролисање потенцијалних жаришних места и безбедност читавог региона.

Поред безбедносних гаранција читаве Алијансе, војна позиција Хрватске је ојачана и модернизацијом њене војске кроз усаглашавање са НАТО стандардима. НАТО стручњаци су пружили војно и техничко саветовање у реформи хрватске војске које је имало за циљ подизање њених војних капацитета и стварање професионалне војске способне за испуњавање свих обавеза које носи чланство у овом савезу. Једна од обавеза је и учешће у НАТО мисијама, од којих је за регион посебно важно учешће хрватских војника у КФОР мисији на Косову. Хрватски контингент на Косову је бројио и до 35 припадника и одражава напоре Хрватске да подупре НАТО мисију у „непосредном суседству и на подручју на којем Република Хрватска има изражене политичке, господарске и стратешке интересе.“¹⁸⁾ Учешћем у овој, као и у мисијама Европске уније о којима ће касније бити речи, Хрватска је војно најприсутнија земља у региону, што свакако подиже њен војни углед, али и политички утицај.

Политичка безбедност, на трагу копенхашке школе, подразумева организациону стабилност поретка или заштиту установљеног обрасца интеракције међу државама.¹⁹⁾ Уласком Хрватске у НАТО регионални безбедносни проблеми су постали легитимна питања и за НАТО, што може имати различите импликације по овако дефинисану политичку безбедност региона. Са једне стране, чланство неколико земаља региона у НАТО-у може подстаћи заједнички, усклађенији и ефективнији начин супротстављања регионалним безбедносним изазовима. Све балканске земље које нису у НАТО-у, изузев Србије, желе да то буду, па искуство суседне земље може да убрза њихове реформе, појача регионалну сарадњу у безбедносним питањима и тако олакша њихов пријем. Пример за то је и Јадранска група формирана 2003. године са циљем да кроз заједнички приступ евроатлантским интеграцијама унапреди безбед-

18) Vlada Republike Hrvatske, *Prijedlog odluke o sudjelovanju oružanih snaga Republike Hrvatske u operaciji potpore miru KFOR na Kosovu*, Internet, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2014/192%20sjednica%20Vlade/192%20-%2017e.pdf>, 20/04/2015.

19) Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012, стр. 146.

носну сарадњу у региону. Хрватска и Албанија из политичке солидарности и даље учествују у Јадранској групи, мада и саме имају користи од ње. Хрватска званично подржава пријем Македоније, Црне Горе и БиХ у НАТО и улаже одређене дипломатске напоре да до тога дође, али је позив овим земљама изостао и на последњем НАТО самиту у Велсу. Уколико би све земље региона, које то желе, заиста постале чланице НАТО-а, Балкан би по први пут у историји био у истом савезу, изузев Србије која би била неутрална.

Са друге стране, пријемом у НАТО повећао се и уцењивачки потенцијал Хрватске над земљама региона које желе да постану чланице НАТО-а, што може да представља претњу по њихову политичку безбедност. Хрватска би могла да искористи своју позицију за решавање отворених питања у региону, попут спора са Црном Гором око Превлаке или, пак, граничних и мањинских питања са БиХ. Званични став Хрватске је да неће уцењивати никога из билатералних разлога и до сада то није чинила, али привлачност овог средства не треба олако занемаривати.

Ако под „организационом стабилношћу поретка или заштитом установљеног обрасца интеракције међу државама“²⁰⁾ претпоставимо политику неутралности коју је Србија прокламовала, чланство Хрватске у НАТО-у представља својеврсан изазов и њеној политичкој безбедности. Уласком Хрватске и Албаније, поред Румуније, Бугарске и Мађарске, Србија је практично окружена НАТО-ом, што отежава њену позицију, будући да ће државе које се налазе унутар НАТО-а моћи да лакше и у своју корист решавају безбедносне проблеме који се буду јављали. Ипак, изузетно активним учешћем у Партнерству за мир Србија превазилази опасност од изолационизма, па њено чланство у НАТО-у не представља значајнији проблем. Штавише, Србија би мудро политиком могла да извуче и предности из тога што би могла да буде једина балканска земља која није у НАТО-у, наравно, уколико остане при политици неутралности.

Политика „отворених врата“ према овом простору је требало да доведе до „мање НАТО-а на Балкану, а више балканских земаља у НАТО-у“, односно до безбеднијег и стабилнијег региона, не само у војном, већ и у политичком смислу. Ово не значи да су безбедносни изазови на Балкану нестали преко ноћи, чак ни да су смањени, већ да су капацитети нових чланица за њихово решавање увећани. С обзиром на број НАТО чланица и кандидата међу балканским земљама, то би даље значило да ће кључну реч у ре-

20) Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012, стр. 146.

шавању отворених безбедносних питања на Балкану имати НАТО. Ипак, свако поједностављивање безбедносне ситуације на Балкану пребројавањем НАТО чланица било би неозбиљно, јер би морало да занемари енергетску, економску и политичку повезаност, па и зависност, Балкана од Русије.

Чланство у Европској унији

За разлику од чланства у НАТО-у који првенствено представља безбедносну интеграцију, чланство у Европској унији подразумева далеко више од тога. Поред тога што се одричу сувереног управљања у већини области, чланством у „европској породици“ државе прихватају и заједнички европски идентитет који је у мањој или већој сагласности са њиховим традиционалним националним идентитетима. Отуда, чланство Хрватске у Европској унији не утиче само на *војну* и *политичку*, већ и на *економску*, *социјеталну* и *еколошку безбедност* региона.

Што се утицаја на *војну безбедност* Балкана тиче, чланство Хрватске у Европској унији није донело веће промене. Иако Европска унија настоји да ојача своју безбедносну структуру, њена Заједничка безбедносна и одбрамбена политика не намеће ништа што би на било који начин нарушавало ефикасност НАТО-а, већ су према Лисабонском уговору „обавезе и сарадња држава у овој области у складу са обавезама у оквиру НАТО-а, који за његове земље чланице остаје основа њихове колективне безбедности и инстанца за њено спровођење“.²¹⁾ Стога, уласком у Европску унију Хрватска није преузела неке нове обавезе или стекла неке значајне могућности које би могле бити третиране као претња по војну безбедност осталих земаља региона. Овај сектор остаје доминантно одређен чланством балканских земаља у НАТО-у. Ипак, и ово чланство је довело до одређеног јачања хрватске војне позиције у региону, махом због учешћа у Војном комитету, најзначајнијем војном телу Европске уније. Ова промена је важна јер Војни комитет доноси одлуке о борбеним групама и операцијама у које земље региона настоје да се потпуније укључе како би нагласиле своју опредељеност за Европску унију. Међу истакнутим званичницима Европске уније се чак разматра идеја да се од држава Западног Балкана направи заједничка борбена група у којој би заједнички језик, претежно иста обука, наоружање и опрема олакшали комуникацију и

21) European Union, The Treaty of Lisabon, Interenet, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN>, 20/04/2015.

поделу посла.²²⁾ Поред учешћа у Војном комитету, Хрватска кроз Савет министара учествује и у доношењу одлука које се тичу две мисије Европске уније у овом региону – *EUFOR ALTHEA* у БиХ и *EULEX* на Косову. Хрватска је тако подржала продужетак мисије у БиХ на састанцима који су у Бриселу одржани тим поводом у 2014. години, а потом и донела одлуку о упућивању првих пет припадника својих оружаних снага у ову мисију.²³⁾ Операција *ALTHEA* се спроводи уз ослонац на средства и капацитете НАТО-а у складу са аранжманом „Берлин Плус“, што указује на несамосталност Европске уније као војне силе и њену зависност од НАТО-а у том погледу.

Слично као и са чланством у НАТО-у, последице хрватског уласка у Европску унију по *политичку безбедност* региона могу кренути у два смера у зависности од тога да ли ће Хрватска употребити или злоупотребити нови положај. С обзиром на чињеницу да све државе региона на својој политичкој агенди имају приступање Европској унији као приоритет, процес евроинтеграција се може узети као референтни објекат политичког сектора безбедности на Балкану, а хрватско право вета као потенцијална претња овако дефинисаној политичкој безбедности региона. Од јула 2013. године Хрватска није више само сусед у региону, него је и одлучилац о наставку евроинтеграција осталих земаља Западног Балкана, па је постала моћан вето-играч који може да прети блокирањем интеграционих процеса остатка региона зарад решавања отворених питања у своју корист. Хрватско руководство, истина, наглашава да се неће служити овим средством, већ да ће се понашати као „партнер у региону“ и подржавати интеграцију остатка Западног Балкана у Европску унију. Међутим, низ нерешених питања у региону и искуство које су и сами имали са Словенијом, чине да ова претња по политичку безбедност остатка региона буде и више него велика. Ипак, чак и да одлучи да покуша да блокира нечије чланство, питање је колико би за то имала снаге.

Са друге стране, учешће хрватских представника у политичким институцијама Европске уније може имати и позитивне импликације по политичку безбедност региона. Хрватска може постати „глас Западног Балкана“ унутар Европске уније који ће ло-

22) <http://akter.co.rs/weekly/34-bezbednost/58382-bezbednosne-strukture-eu-zamena-za-nato.html>, 20/05/2015.

23) *Vlada Republike Hrvatske, Prijedlog odluke o sudjelovanju oružanih snaga Republike Hrvatske u operaciji potpore miru EUFOR ALTHEA u Bosni i Hercegovini*, Internet, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2014/192%20sjednica%20Vlade//192%20-%2017c.pdf>, 20/05/2015.

бирати за уступке и повластице овом региону, уместо да користити „глас Европске уније“ да прети региону Западног Балкана. Помоћ и искуства из свог интеграционог процеса које Хрватска може да упуту суседима, попут превода „акија“ који је уступила Србији, Црној Гори и БиХ, могу бити од велики помоћи. Уколико би и остатак региона у једном тренутку ушао у Европску унију, убрзало би се политичко сазревање овог региона и створила могућност за коришћење предности од формирања некаквог регионалног „неформалног блока“ унутар Уније.

Економска безбедност, најшире дефинисано, представља тежњу ка слободи од економских претњи.²⁴⁾ Балкан је састављен од малих, слабих, и у случају Западног Балкана, изузетно међузависних економија, па је сарадња у циљу јачања економске безбедности и развијености региона неопходна. Најзначајније иницијативе ове врсте су ЦЕФТА, а затим и ЦЕФТА 2006, која је покренута под снажним утицајем Европске уније, упркос отпору који је постојао и у самим земљама Западног Балкана. Улазак Хрватске у Европску унију је значио и излазак из ЦЕФТА-е што је у многоме дестабилизovalo регион, с обзиром на то да је Хрватска водећа западнобалканска економија. Ова ситуација је оживела инструменте економске политике као важан део економске безбедности, па је на тренутак запретио и „царински рат“ у региону. Поред спора око царина на увоз хрватских цигарета у Србију који је привукао највише пажње, уследио је читав низ изигравања споразума којима су земље у региону покушале да преузму хрватски „део колача“. Ипак, као да је Хрватска тек уласком у Европску унију постала свесна неопходности регионалне сарадње, па последња дешавања попут Берлинског самита посвећеног привреди и састанака у Цавтату и Дубровнику, говоре у прилог повећаној посвећености земаља економској стабилности региона.

У области енергетске безбедности, као важном делу економске безбедности, чланство Хрватске у Европској унији није имало већег утицаја на остатак региона будући да је оснивањем Енергетске заједнице 2005. године унутрашње тржиште енергије Европске уније проширено на читаву Југоисточну Европу. Пошто је енергетски сиромашан, енергетска безбедност читавог Балкана лежи у рукама глобалних актера, што потврђују и последице актуелне кризе у Украјини.

Језичка, културолошка, религијска, идентитетска комплексност Западног Балкана чини *социјетални сектор безбедности*

24) Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012, стр. 161.

стално присутним на безбедносној агенди региона. Нажалост, „оно што омогућава да се искористи реч *ми*²⁵⁾ је на овим просторима много пута искоришћавано за рат, па је социјетална безбедност балканских земаља често била у служби национализма. Такво наслеђе је овај регион оставило ван Европске уније, па би напредак у евроинтеграцијама требало да представља и смањење претњи у овом сектору. Ипак, као да се такав утисак и не стиче након хрватског уласка у Европску унију. Уместо да Хрватска помири свој национализам са европским идентитетом, као да се Европска унија помирила са хрватским национализмом, па су уништавање ћириличних табли и прославе ратних злочина данас европска реалност. Приметно је да су реформе Хрватске успориле након добијања чланства, а сваки застој или назадовање у овој области може да представља озбиљну претњу по социјеталну безбедност региона. Евроинтеграције представљају кључни мотор за помирење у региону, али окончање интеграционог процеса не сме да значи и окончање процеса помирења.

Ипак, не треба занемарити да је учлањењем Хрватске у Европску унију и сет европских вредности званично стигао на Западни Балкан, регион који се често користи да означи све супротно од европског. Чињеница да Хрватска није морала да се одрекне много традиционалних хрватских обичаја и навика како би постала део „европске породице“ може да смањи страх од губљења националних идентитета који је присутан у земљама Западног Балкана. Вертикално надметање на овим просторима је често последица неинформисаности и дезинформисаности грађана, па пример Хрватске може у многоме да помогне.

Коначно, *еколошка безбедност* на Западном Балкану није битно промењена формалним пријемом Хрватске у чланство Европске уније. Ипак, треба имати у виду да еколошки стандарди представљају једну трећину правних тековина Европске уније и да све земље региона у току интеграционог процеса прилагођавају своју правну регулативу овим стандардима. Обзиром да еколошке претње не познају државне границе, сам чин учлањења појединачне земље не производи непосредно видљиве промене, али ће се ефекти овакве политике дугорочно одразити на еколошку безбедност читавог Балкана. Оно у чему би чланство Хрватске у Европској унији могло помоћи јесте повећана могућност да се регионални еколошки проблеми ставе на дневни ред институција Европске

25) Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre, *Identity, Migration and New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993, стр. 17.

уније задужених за еколошка питања зарад прикупљања више средстава за побољшање еколошке безбедности Балкана.

Важно је поновити да у сваком, а посебно у тако комплексном региону какав је Балкан, долази до непрестаног преливања претњи из једног у други сектор, али таква продубљена анализа захтева простор који превазилази оквире овог рада. Ипак, покушај секторског раздвајања најважнијих последица које је чланство Хрватске у Европској унији имало по безбедност Балкана, какав је овде учињен, може да послужи као корисна основа за даље истраживање ове теме.

ЗАКЉУЧАК

Уска повезаност безбедносних интереса европских земаља чини да се њихове националне безбедности не могу реалистично разматрати одвојено и од Европе прави јединствен регионални безбедносни комплекс. Ипак, различит статус европских земаља који је превасходно одређен чланством у Европској унији и НАТО-у је довео до учачавања и регионалних безбедносних поткомплекса унутар ширег европског комплекса. Овом линијом је подељен и Балкан, па се на Балкану данас може уочити разлика у безбедносним политикама земаља чланица Европске уније и НАТО-а и оних које то нису. Појам „Западног Балкана“ је створен да би означио посебан приступ Европске уније путем којег би креатори политике у Бриселу са овом регијом могли да поступају компактно и целовито, како у постконфликтном менаџменту, тако и у евентуалним евроинтеграцијама. Колико се у таквој намери успело говори чињеница да се овај појам више не ставља под наводнике, већ се о Западном Балкану говори као о региону у научним студијама из међународних односа, геополитике, науке о безбедности и сличних дисциплина. Пример Западног Балкана показује и како се једном изграђен регион, иако је могуће, тешко и sporo мења и деконструје.

Република Хрватска је 1. јула 2013. године постала чланица Европске уније и тиме постала прва евроинтегрисана држава Западног Балкана, што би, по правилу, требало да значи и њену дебалканизацију. Међутим, „позадинске варијабле“ које су заслужне за то што овај безбедносни поткомплекс изгледа тако природно и непромењиво, онемогућавају излазак Хрватске са Западног Балкана и њену безбедност везују за безбедносну динамику која на њему постоји. Због оптерећености нерешеним проблемима из

прошлости, Хрватска чланством у Европској унији није купила „карту у једном смеру“ из незреле западнобалканске безбедносне заједнице, већ је уласком у НАТО и Европску унију у Хрватској дошло до преклапања две безбедносне заједнице. Ипак, Хрватска је овим чланствима стекла извесна признања и могућности које јачају њену позицију на Балкану. Овако ојачана позиција Хрватске може представљати безбедносну претњу и по војну и политичку, и по економску и социјеталну безбедност. Насупрот томе, Хрватска може искористити институционалне предности које јој чланство пружа и за унапређивање безбедности у региону. Званична политика и реторика актуелне власти у Хрватској говори о стратешкој опредељености за регионалну сарадњу региона, али „личне користи“ које би Хрватска могла да извуче из своје нове позиције ће у будућности искушавати овакву политику.

ЛИТЕРАТУРА

- Buzan, Barry, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf, Brighton, 1983.
- Buzan, Barry and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Cruise, Rebecca J. and Suzette R. Grillo, „Regional Security Community in the Western Balkans: A Cross-Comparative Analysis“, *Journal of Regional Security*, (Београдски центар за безбедносну политику, Београд, бр. 1/2013).
- Deutsch, Karl et. al, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Greenwood Press Publishers, New York, 1957.
- Ејдус, Филип, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београдски центар за безбедносну политику и Службени гласник, Београд, 2012.
- European Commission, *Regional cooperation in the western Balkans, A policy priority for the European Union*, Internet, ec.europa.eu/enlargement/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf, 20/04/2015.
- European Union, The Treaty of Lisabon, Interenet, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN>, 20/04/2015.
- Kavalski, Emilan, *Extending the European Security Community, Constructing Peace in the Balkans*, Tauris Academic Studies, London and New York, 2007.
- Симић, Предраг, „Извештај Карнегијеве задужбине за међународни мир о балканским ратовима из 1914. и 1996. године“, *Историјски записи*, (Историјски институт Црне Горе, Подгорица, бр. 1-2/2013).
- Vlada Republike Hrvatske, *Prijedlog odluke o sudjelovanju oružanih snaga Republike Hrvatske u operaciji potpore miru KFOR na Kosovu*, Internet, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2014/192%20sjednica%20Vlade//192%20-%2017e.pdf>, 20/04/2015.

Vlada Republike Hrvatske, *Prijedlog odluke o sudjelovanju oružanih snaga Republike Hrvatske u operaciji potpore miru EUFOR ALTHEA u Bosni i Hercegovini*, Internet, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2014/192%20sjednica%20Vlade//192%20-%2017c.pdf>, 20/05/2015.

Wæver, Ole, Barry Buzan, Morten Kelstrup and Pierre Lemaitre. *Identity, Migration and New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993.

Tijana V. Rečević

IMPACT OF NATO AND EU ACCESSION OF CROATIA ON THE SECURITY OF THE BALKANS

Resume

In 2009, the Republic of Croatia entered the European Union, by which it realized its most important strategic interests in terms of political, economic and security integration. By gaining membership in these organisations, Croatia gained new rights and responsibilities in the domain of security, which reflected on the security architecture and dynamics of the entire Balkans. This work aims at facilitating the creation of clearer image of the scope, structure and direction of the impact of Croatia's membership in the European Union and NATO on the security of the Balkans. While analysing these consequences, the author bases on two theories of the Copenhagen School of Security: the theory of regional security complex (TRSC) and the sectorial security approach.

The first part of the paper deals through the TRSC with the changes in the Balkans security architecture, deriving from Croatia's entry into NATO and the European Union. The author came to the conclusion the Balkans is a part of the European security complex, however, different successes of the Balkan countries in the European and Euroatlantic integrations made the situation more complicated. The unintegrated part of the Balkans, so called Western Balkans, is burdened by specific security problems which make the Western Balkans a particular regional security subcomplex within the European security complex. Since the unresolved post-conflict problems did not arise due to gaining the membership in NATO and the EU, Croatia did not 'leave' the Western Balkans, but find itself at the intersection of two security communities, one mature and one immature.

The second part of the paper deals with the sectorial overview of already visible, but also potential consequences of this change upon the security of the region which supports the division on military, political, economic, societal and ecological security. By gaining the NATO and European Union membership, Croatia's position on the Balkans

has been fortified, which presents the security challenge in each of five security sectors. Since each of the challenges may become a threat and a possibility, the very consequences of this change will depend on whether Croatia will use or abuse its new position. Croatia's entry into NATO affected military and political sector of regional security, while the membership into the European Union had consequences in both political and military sector, as well as in the economy, societal and environmental sector.

Bearing in mind that all the countries on the Balkans which are not yet the members of the EU want to become such members, as well as bearing in mind that the majority wants to enter NATO, this change does not only have temporary effects, but also the expected consequences in future. The official politics and rhetoric of the current government in Croatia, speaks about strategic orientation towards regional cooperation, however 'personal benefits' which Croatia may gain out of its strengthened position will undoubtedly challenge such politics in the future.

Keywords: *Croatia, NATO, European Union, Western Balkans, security community, regional security complexes, security sectors*

* Овај рад је примљен 26. априла 2015. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 15. маја 2015. године.